

УДК 796.332.093.584:796.063.4.093-057.875

Оксьом П.М.

ORCID <http://orcid.org/0000-0002-1668-9119>
Кандидат наук із фізичного виховання та спорту,
доцент кафедри спортивних дисциплін і фізичного виховання,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
(Суми, Україна) E-mail: oksiom@i.ua

Азаренков В.М.

ORCID <http://orcid.org/0000-0002-5301-9018>
Старший викладач
кафедри спортивних дисциплін і фізичного виховання,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
(Суми, Україна) E-mail: victor1azarenkov@gmail.com

Бережна Л.І.

ORCID <http://orcid.org/0000-0001-5343-8880>
Старший викладач
кафедри спортивних дисциплін і фізичного виховання,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
(Суми, Україна) E-mail: Larisa.Berezhnaya63@gmail.com

УПРАВЛІННЯ СТУДЕНТСЬКОЮ ФУТЗАЛЬНОЮ КОМАНДОЮ ПІД ЧАС ЗМАГАНЬ

Одним із основних факторів, від якого залежить підсумок виступів команди, є якість управління командою, що є необхідним ланцюгом у досягненні високих спортивних результатів.

Метою роботи є пошук шляхів найбільш ефективного управління студентською футзальною командою під час змагань для досягнення високих спортивних результатів. Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких завдань:

- виявити основні складові процесу управління студентською футзальною командою під час змагань;
- провести систематизацію та аналіз можливостей основних засобів та заходів управління студентською футзальною командою під час змагань.

Методологія. В ході узагальнення та аналізу літературних джерел за тематикою дослідження було застосовано індуктивний та дедуктивний методи.

Наукова новизна полягає у тому, що вперше на основі наукових досліджень, що тривали протягом трьох років, проведено аналіз та систематизацію засобів та заходів управління студентською футзальною командою під час змагань.

Висновки. Провівши аналіз та узагальнення літературних джерел, результатів досліджень вітчизняних тренерів та науковців, що вивчали проблему управління спортивними командами, ми дійшли висновку, що управління студентською футзальною командою під час змагань є дуже складним та багатофункціональним процесом.

Наведені заходи та засоби оперативного та стратегічного управління студентською футзальною командою є дуже важливими і широко застосовувались нами протягом трьох сезонів виступів у змаганнях Студентської футзальної ліги Сумщини та мали вагоме значення для досягнення спортивних результатів.

Виконана робота не претендує на всебічне дослідження усіх аспектів управління студентською футзальною командою під час змагань. Подальшого розвитку потребують питання пов'язані з вивченням досвіду вітчизняних та зарубіжних колег, розробкою методичних матеріалів, що враховували б також індивідуально-психологічні особливості студентів, що є гравцями футзальної команди.

Ключові слова: футбол, студентська команда, управління, змагання.

Постановка проблеми. З бурхливим розвитком і популяризацією футболу на теренах України в останнє десятиріччя значно зросла кількість змагань з цього виду спорту серед студентських команд, причому як хлопців, так і дівчат. Не секрет, що для досягнення перемог над суперниками та успіху в змаганнях, необхідно мати не тільки добре підготовлений в усіх аспектах, а і керований тренером колектив. Кожен тренер прекрасно розуміє, що правильне управління командою в змаганнях – одна із складових успіху. Команда, що досягла в питаннях управління високого рівня, має беззаперечну перевагу над суперником [4; 5]. Під час матчу проходить змагання з одного боку між гравцями команд, а з іншого – між їх тренерами. Висококласна команда – це команда керована тренером, вона відображає як би самого тренера, його професійний рівень, розуміння сучасних тенденцій гри [4].

У боротьбі з рівним суперником, або навіть з командою, що має деяку перевагу, результат багато в чому буде залежати від мистецтва тренера в управлінні командою [3]. Роль тренера у підготовці й участі команди в змаганнях важко переоцінити, оскільки результат у змаганнях є інтегральною оцінкою його професійної компетентності [9].

Проблему управління спортивною командою під час змагань вже давно і дуже серйозно вивчають провідні фахівці і тренери в різних видах спорту [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9]. Вивчаючи роботи провідних фахівців у сфері спортивних ігор, зокрема у баскетболі, волейболі, гандболі, футболі, хокею на траві (О. Я. Гомельський (1985), Ю. М. Клещов (1983), С. І. Крамскої (2003), Л. А. Латишкевич, Л. Р. Маневич (1981), О. П. Кочетков (2002), В. М. Шамардін (2012), В. М. Костюкевич (2010), В. І. Гончаренко, О. М. Гончаренко (2015)), ми дійшли висновку, що у всіх цих видах спорту є дуже багато спільних та ідентичних управлінських заходів і засобів, грамотне використання яких в управлінні командою дозволяє зробити команду більш керованою у спортивному поєдинку і досягти високого спортивного результату під час змагань.

Метою роботи є пошук шляхів найбільш ефективного управління студентською футзальною командою під час змагань для досягнення високих спортивних результатів. Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких завдань:

- виявити основні складові процесу управління студентською футзальною командою під час змагань;
- провести систематизацію та аналіз можливостей основних засобів та заходів управління студентською футзальною командою під час змагань.

Методологія. В ході узагальнення та аналізу літературних джерел за тематикою дослідження було застосовано індуктивний та дедуктивний методи.

Наукова новизна полягає у тому, що вперше на основі наукових досліджень, що тривали протягом трьох років, проведено аналіз та систематизацію засобів та заходів управління студентською футзальною командою під час змагань.

Результати дослідження. Перш за все, для повного розуміння системи управління студентською футзальною командою необхідно розуміти та розділяти між собою: 1) управління командою у навчально-тренувальному процесі; 2) управління командою під час змагань.

Нас цікавить у першу чергу управління командою під час змагань. Управління командою під час змагань фахівці розділяють на *оперативне* і *стратегічне* [3; 8]. *Оперативне управління* здійснюється при підготовці до найближчих календарних матчів. *Стратегічним управлінням* називають управління командою у процесі змагань. До групи заходів оперативного управління ми відносимо:

- *безпосередню підготовку до найближчої зустрічі* (вивчення майбутнього противника, передігровий режим, складання плану на гру і установка на матч, розминка і передігрова бесіда);
- *керівництво командою в ході зустрічі* (зміна плану на гру, внесення коректив по ходу матчу, заміни, перерва, записи гри, хвилинні тайм-аути);
- *підведення підсумків проведеного матчу* (розбір гри та бачення перспектив).

Вивчення майбутнього противника повинно проводитись постійно. Відомості повинні бути найбільш обширні та достовірні. Від кількості та якості «розвідданих» із стану майбутнього противника часто залежить найбільш правильний вибір колективної тактики команди та індивідуальних дій окремих гравців на матч. Дуже часто буває, коли дані вивчення противника стають вирішальними у результаті змагань. Вивчати противника найкраще, переглядаючи матчі особисто, або використовуючи відеозаписи ігор з участю майбутньої команди-суперниці. Для більш серйозного вивчення противника необхідно збирати більш повні характеристики. Вивченню підлягають протоколи матчів, аналізуються результати змагань, турнірні таблиці, технічні звіти, відомості із ЗМІ, газет та Інтернету, якщо такі є, оцінки дій окремих гравців, оцінка фахівців, які були безпосередніми спостерігачами поєдинку команди-суперниці. У кожній команді повинна вестись міні-картотека основних команд-суперниць, яка б мала дані про тактичну підготовку суперника, його особливості та відомості про найкращих гравців команди (про сильні та слабкі сторони підготовки, найулюбленіші прийоми, фінти, манеру ведення гри та поведінку на майданчику). При перегляді ігор тренер повинен концентрувати увагу гравців на індивідуальних діях і основних взаємодіях гравців противника в нападі та захисті. Сам тренер намагається розпізнати способи командної гри, найбільш важливі моменти в діях лідерів: системи і варіанти захисту, розстановку команди та окремих гравців у захисті, найбільш вразливі місця, як і через кого організовані стрімкі атаки, які награні комбінації та які тактичні комбінації є на озброєнні у суперника.

Маючи повну інформацію про сильні і слабкі сторони підготовки команди суперника і співставляючи її з реальними можливостями своєї команди, тренер розробляє *тактичний план гри*. Цей план являє собою комплекс «заготовок і протидій». У нього входять: основне завдання – виграти матч і

способи його реалізації в захисті і нападі, основні і запасні системи нападу та захисту, основний склад, можливі заміни гравців, індивідуальні тактичні завдання кожному гравцю для дій проти конкретного суперника в окремих ігрових ситуаціях, зміна плану на гру на випадок непередбачуваного ходу поєдинку. Складається і *стратегічний план гри*. Він доводиться до гравців на установці за 1–1,5 години до виходу на спортивний майданчик.

Велике значення має режим команди *напередодні та в день матчу*. В день, який передує матчу, важливо провести передігрове тренування, в якому спробувати вирішити питання здолання передбачуваних особливостей команди противника. Чітке завдання гравцям (у відповідності з матеріалами вивчення противника) тренер ставить перед початком тренування. У захисті гравці використовують рекомендовану їм схему, а в атаці способи боротьби з усіма відомими тактичними комбінаціями суперника. Кожна дія повинна закріплюватись ігровими вправами в іграх. По можливості передігрове тренування повинно імітувати і інші умови майбутнього матчу: психологічну напругу, шум глядачів, особливості суддівства. В кінці тренування необхідно нагадати про підтримання режиму харчування і відпочинку перед матчем. Починати змагальний день треба з підйому в звичайний час, не затримуватись і не дозволяти собі зайвого розслаблення. У цей день бажано уникнути напружених дій. Останній прийом їжі не пізніше ніж за 3 години до матчу. У день гри корисне коротке тренування (особливо у незнайомому залі): розминка, передачі м'яча, удари по воротах.

На гру команда повинна прибути не пізніше ніж за 45 хвилин до матчу. За 30 хвилин до матчу вийти на майданчик і почати організовану розминку. Створити в команді єдиний бойовий психологічний настрій, визначити індивідуальну і групову тактичну діяльність повинна установка на гру.

Установка на гру проводиться на досить постійній усталеній в практиці гри схемі (не більше 30–35 хвилин): інформація про положення команд в турнірній таблиці і про значення майбутньої зустрічі, характеристика команди суперника і її окремих гравців; загальний план дій в нападі і захисті; особисті завдання і особливості дій гравців; стартовий склад і заміни, організаційні вказівки. Установку завжди дає тренер. Після установки тренер надає слово гравцям. Кожен може висловити думку про недоліки даного плану і запропонувати пропозиції по їх усуненню, додати, уточнити. Після цього тренер приймає остаточне рішення по плану і після цього може ще працювати індивідуально з окремими гравцями, доводячи їх психіку до максимального настрою на перемог.

Розминка, її зміст і якість проведення завжди відображають рівень осмисленого відношення гравця до завдань майбутньої зустрічі. Хороша розминка необхідна не тільки для підготовки рухово-м'язового апарату і внутрішніх органів до важкої роботи, але і для психологічної підготовки до напруженої боротьби. Вправи, які використовуються на розминці, їх дозування і інтенсивність відбираються раніше. Щоб розминка була ефективною, її слід відпрацьовувати на тренуваннях.

Після розминки команда зазвичай має декілька хвилин до початку гри. Саме до цього моменту психічне збудження гравців досягає апогею. Все це відображається на якості перших хвилин зустрічі. Ось чому доцільно після розминки за 5–7 хвилин до початку зустрічі зібрати гравців, коротко повторити план на гру, нагадати індивідуальні завдання, привести по можливості психіку гравців до передстартової норми; знайти по можливості для кожного гравця декілька потрібних (кому збуджуючих, кому заспокійливих) фраз. У підсумку провести своєрідну психотерапію, концентруючи увагу і свідомість гравців на найбільш важливому у індивідуальних і колективних діях.

Факторів, від яких залежить управління командою у грі багато. Визначальними ж є фази гри: початок, розвиток, кінцівка. У перші хвилини гри тренер повинен бути особливо уважним. Першочерговим для тренера тут будуть питання про те, яку систему захисту та атаки використовує команда суперників і в чому її особливості, чи правильно грає команда проти цієї оборони, які дії суперників потребують першочергової нейтралізації. Враховуючи це тренер зобов'язаний вносити корективи. Важливий важіль управління командою у грі – *заміни гравців*. Показаннями для проведення заміни може бути низька результативність, постійні технічні помилки, помилки у захисті, програші єдиноборств, неспортивна поведінка, стомлення. Завдання тренера – домогтись того, щоб заміни у команді сприймалися як засіб підсилення гри команди, тим більше, що кількість їх у футзалі не обмежена, заміни не потребують зупинки гри і попередження про їх проведення суддів.

Управління грою це суб'єктивне відображення розуміння поєдинку. Кожне зауваження і навіть докір гравцям тренер зобов'язаний робити, дотримуючись педагогічного такту і постійно переслідуючи виховні цілі.

У футзалі дуже важливо уміти використовувати *хвилинні тайм-аути (хвилинні перерви)*. Тренер під час зупинок гри може дати вказівки, які зможуть змінити хід поєдинку. Хвилинними перервами доцільно користуватись при розгубленості гравців і втраті ініціативи, для відпочинку команди, щоб збити темп гри суперника, щоб дати вказівки на ведення гри в потрібному для команди плані і вказати на помилки. Вказівки тренера в хвилинних перервах повинні бути конкретними, ясними, лаконічними. Робити зауваження дуже важливо спокійним, певним голосом [1; 5; 7].

Перерву необхідно використати так, щоб перш за все забезпечити гравцям необхідний відпочинок. Перші три хвилини перерви – повний відпочинок, медична допомога, масаж. Розмови про гру в ці хвилини заборонені. В перерві розмовляє тільки тренер про виконання плану, про помилки в командних і індивідуальних діях в захисті і атаці, про тактику на наступному етапі гри.

Управління командою, удосконалення тактичної підготовки гравців неможливо без *спеціальних записів* у проведених командою зустрічах. У ці записи необхідно відображати результативність гравців, використання тактичного багажу, втрати м'яча, помилки, вилучення, неспортивну поведінку, значущість використаної командою системи захисту, нападу, активність гравців у важкі моменти матчу. Коло таких відомостей визначає тренер.

Відразу після закінчення гри (незалежно від результату) обговорювати її не можна: сильне збудження не помічник об'єктивності. *Розбір гри* повинен проводитися на наступний день перед тренуванням. Розбір гри охоплює: загальну оцінку зустрічі і виконання наміченого плану; якісну оцінку ігрової дисципліни, боєвитості, цілеспрямованості, самовіддачі, ініціативності, аналіз дій у захисті, аналіз дій у нападі, виконання індивідуальних завдань, технічні показники команди і окремих гравців. Загальні висновки по аналізу гри, постановка наступних завдань. Розбір гри справа колективна. Запорука успіху в активності всіх гравців [3; 5].

Необхідно відзначити, що покращення якості управління командою у першу чергу напряму залежить від професійної підготовки тренера, яку необхідно здійснювати у відповідності з вимогами часу і європейськими стандартами. Підготовка тренерів повинна включати проєктизацію та інформатизацію і спрямована на підготовку творчих професіоналів, що можуть вирішувати педагогічні завдання і проблеми, а також активно співробітничати з різними фахівцями в поліпредметних, поліпрофесійних ситуаціях.

Висновки. Провівши аналіз та узагальнення літературних джерел, результатів досліджень вітчизняних тренерів та науковців, що вивчали проблему управління спортивними командами, ми дійшли висновку, що управління студентською футзальною командою під час змагань є дуже складним та багатофункціональним процесом.

Наведені заходи та засоби оперативного та стратегічного управління студентською футзальною командою є дуже важливими і широко застосовувались нами протягом трьох сезонів виступів у змаганнях Студентської футзальної ліги Сумщини та мали вагоме значення для досягнення спортивних результатів.

Виконана робота не претендує на всебічне дослідження усіх аспектів управління студентською футзальною командою під час змагань. Подальшого розвитку потребують питання пов'язані з вивченням досвіду вітчизняних та зарубіжних колег, розробкою методичних матеріалів, що враховували б також індивідуально-психологічні особливості студентів, які є гравцями футзальної команди.

References

1. Гомельский А. Я. Управление командой в баскетболе. М.: «Физкультура и спорт», 1976. 144 с.
Gomel'skiy, A. Ya. (1976). *Upravleniye komandoy v basketbole* [Team management in basketball]. Moscow, USSR: «Fizkultura i sport».
2. Гончаренко В. І., Гончаренко О. М. Управлінська діяльність тренера висококваліфікованих жіночих команд із хокею на траві в змагальному процесі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*: Науковий журнал. Суми, СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015, №10(54), С. 23 – 32.
Honcharenko, V. I. & Honcharenko, O. M. (2015). *Upravlinska diialnist trenera vysokokvalifikovanykh zhinochkykh komand iz khokeiu na travi v zmahalnomu protsesi* [Managerial activities of the coach of highly skilled women's hockey teams in the competitive process]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii: Naukovyi zhurnal – Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies: Scientific Journal*. Sumy, SumDPU imeni A. S. Makarenka, 10 (54), 23–32.
3. Клещев Ю. Н. Волейбол. М.: Физкультура и спорт, 1983. 91 с.
Kleshchev, Yu. N. (1983). *Voleybol* [Volleyball]. Moscow, USSR: Fizkultura i sport.
4. Костюкевич В. М. Управление соревновательной деятельностью спортсменов высокой квалификации в хоккее на траве. Киев: Освіта України, 2010. 270 с.
Kostyukevich, V. M. (2010). *Upravleniye sorevnovatelnoy deyatel'nostyu sportsmenov vysokoy kvalifikatsii v khokkeye na trave* [Management of competitive activity of highly qualified athletes in field hockey]. Kyiv, Ukraine: Osvita Ukrainy.
5. Крамской С. И. Учебно-тренировочный процесс студентов, занимающихся гандболом: Учеб. пособие. Белгород: Изд-во БГТУ им. В. Г. Шухова; Изд-во АСВ, 2003. 73 с.
Kramskoy, S. I. (2003). *Uchebno-trenirovochnyy protsess studentov. zanimayushchikhsya gandbolom: Ucheb. posobiye* [The training process of students involved in handball: a textbook]. Belgorod, Russia: Izd-vo BGTU im. V. G. Shukhova; Izd-vo ASV.
6. Кочетков А. П. Управление футбольной командой. М.: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2002. 192 с.
Kochetkov, A. P. (2002). *Upravleniye futbolnoy komandoy* [Football team management]. Moscow, USSR: ООО «Izdatel'stvo Astrel'»: ООО «Izdatel'stvo AST».
7. Латышкевич Л. А., Маневич Л. Р. Техническая и тактическая подготовка гандболиста. Киев: Здоров'я, 1981. 176 с.
Latyshkevich, L. A. & Manevich, L. R. (1981). *Tekhnicheskaya i takticheskaya podgotovka gandbolista* [Handball technical and tactical training]. Kyiv, Ukraine: Zdorovia.

8. Озолин Н. Г. Настольная книга тренера: Наука побеждать. М.: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2003. 256 с.
Ozolin, N. G. (2003). *Nastolnaya kniga trenera: Nauka pobezhdat* [Trainer Handbook: The Science of Winning]. Moscow, USSR: ООО «Izdatel'stvo Astrel'»: ООО «Izdatelstvo AST».
9. Шамардин В. Н. Технология подготовки футбольной команды высшей квалификации. Днепропетровск: «Инновация», 2012. 302 с.
Shamardin, V. N. (2012). *Tekhnologiya podgotovki futbolnoy komandy vysshey kvalifikatsii* [The technology of training a football team of the highest qualification]. Dnipropetrovsk, Ukraine: «Innovatsiya».

Oksiom P.

ORCID <http://orcid.org/0000-0002-1668-9119>

Ph.D. in Physical Education and Sports,
Associate Professor of the Department of Sport Disciplines and Physical Education
of the Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
(Sumy, Ukraine) E-mail: oksiom@i.ua

Azarenkov V.

ORCID <http://orcid.org/0000-0002-5301-9018>

Senior Lecturer of the Department of Sport Disciplines and Physical Education
of the Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
(Sumy, Ukraine) E-mail: victor1azarenkov@gmail.com

Berezhnaya L.

ORCID <http://orcid.org/0000-0001-5343-8880>

Senior Lecturer of the Department of Sport Disciplines and Physical Education
of the Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
(Sumy, Ukraine) E-mail: Larisa.Berezhnaya63@gmail.com

MANAGEMENT OF THE STUDENT FUTZAL TEAM DURING THE RACES

One of the main factors on which the outcome of the team's performance depends is the quality of team management, which is a necessary chain in achieving high athletic performance.

***The purpose** of the work is to find ways to most effectively manage the student's futsal team during competitions to achieve high athletic performance. Achieving this goal involves solving the following tasks: identify the main components of the process of managing the student's futsal team during competitions; to organize and analyse the possibilities of the basic facilities and measures of management of the student futsal team during competitions.*

***Methodology.** Inductive and deductive methods were applied during the compilation and analysis of the literature on the subject of the study.*

***The scientific novelty** is that for the first time, on the basis of scientific research, which lasted for three years, analysis and systematization of the means and measures of management of the student futsal team during competitions were carried out.*

***Conclusions.** Having analysed and summarized the literary sources, the results of researches of national coaches and scientists who have studied the problem of managing sports teams, we have come to the conclusion that the management of the student futsal team during competitions is a very complex and multifunctional process.*

The following measures and means of operational and strategic management of the Student Futsal Team are very important and have been widely used by us during three seasons of competitions in the Student Futsal League competitions of Sumy Region and were important for achieving sports results.

The work done does not claim to be a comprehensive study of all aspects of the management of the student futsal team during competitions. Further development needs questions related to the study of the experience of domestic and foreign colleagues, the development of methodological materials, that would also take into account the individual and psychological characteristics of students who are players of the futsal team.

Key words: futsal, student team, management, competition.

Стаття надійшла до редакції 24.09.2019 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор О. А. Устименко-Косоріч